

ОСАМ „ЦЕНТУРИЈА“ ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ

Збирка приповедака *Центурија: сто малих романа река*, објављена 1979. године, најпознатије је и најпревођеније дело италијанског неоавангардног аутора Ђорђа Манганелија (1922–1990). Обим, број и склоп текстова назначени су у поднаслову: књига је сачињена од стотину кратких прича, подједнаке дужине, које су осмишљене као миниромани.

У целини гледано, *Центурија* би се могла описати као галерија ексцентричних ликова, фантастичних бића, измештених градова и бизарних огледа који стоје у знаку гротеске и апсурда. Лавиринтска путовања јунака Манганелијевих прича кроз крајолике подсвесног и ониричног конкретизована су, на плану језика, сажетим описима, богато разгранатом и педантно организованом реченицом и бираним, необичним лексичким спојевима у духу барокне естетике, срачунате на ефекат шока и изненађења.

Први сусрет овдашње читалачке публике са *Центуријом* одиграо се 1982. године захваљујући преводу Моране Чале (издавач је био загребачки ГЗХ). Податак који завређује пажњу свакако је и објављивање француског превода, у издању маконског „W“-а, 1985, који је био пропраћен похвалним предговором Итала Калвина.

Пет година након ауторове смрти *Центурија* почиње да се штампа у проширеном облику: базичном корпусу од стотину прича, који је чинио оригиналну, прву збирку, додају се тзв. друге центурије (укупно 31), које су, у највећем броју, биле претходно објављене у књижевном часопису *Il caffè*, као и осам приповедака, истог склопа и дужине, које никада нису ушле у пишев, односно издавачев ужи избор.¹

Последње поменуте, одбачене приче су у издању које је преводилац имао на располагању (Giorgio Manganelli: *Centuria: cento piccoli romanzi fiume*, Adelphi, Милано 2007) смештене у два додатка: *Appendice I* (стр. 305–314) и *Appendice II* (стр. 315–316). Први додаток чини седам приповедака. Обележене су основним бројевима, као сви текстови у оригиналној збирци односно у низу „друге центурије“, с тим што је првим двома, с обзиром на једнак насловни број, додато слово у великој загради. Други додаток чини једна приповетка циклуса *Друге центурије*, посвећена теми града, коју уредништво часописа *Il caffè* није објавило и коју је Паола Италија, приређивачица Манганелијеве збирке, обележила бројем само у поднаслову.

Александар Костић

¹ Писање нових приповедака, које су се, како у садржинском тако и у композиционом погледу, директно ослањале на оне из првог издања (1979), било је, као што видимо, праћено померањем значења речи „центурија“ по принципу синегдохе: од назива збирке у целини до назива за њене делове, тј. појединачне приче.

Деветнаест [а]

Небеско тело о коме је реч откривено је скоро, у околностима непредвиђеним до те мере да се његово постојање, упркос зачуђујуће јасним и издашним описима, третира као непроверена хипотеза. Приметиле су га усред дана, у исто време, и у сведочанствима му придале истоветне карактеристике многобројне особе из различитих крајева наше планете. Ниједна од тих особа не барата знањем из астрономије, па ипак описи не само да су им слични него су још и стилски подударни: сви су прибегавали бираним и неуобичајеним речима. На првом месту, могуће небеско тело није лоптасто, већ потпуно равно: налик је големом тргу што лелуја небом; дебљина не достиже ни триста метара. Ко хода по њему – а најмање три сведока су изјавили да су то учинили, премда се то чини мало вероватним – наићи ће на једноличан, мекан терен, у потпуности лишен биљног растиња, али необично пријемчив, рекло би се, за развој неких облика вегетације. Терен се неки пут покаже као фини покривач, танак попут оштрице, који није кадар да издржи ни најмању тежину; и ко крочи ногом на његово тло упада у једноделни канал и бива, на крају, истиснут у празнину. На тај начин, празнина задире, кроз тачке које није могуће тачно утврдити, у саму површину могућег тела. Тачке се не могу предвидети, а самим тим ни заобићи; изгледају направљене, пре него од земље, од једне вешто сачињене имитације материје небеског тела. Једна велика и изузетно брза река протиче небеским телом; она је превозно средство, стоји на располагању онима који су спремни да се без оклевања препусте њеним мање-више пловним и приступачним брзацима и омогућава им да обиђу целокупан простор овог објекта за кратко време; могуће је да је она и покретач небеског тела, да одржавањем сопствене брзине управља његовим летом кроз свемирска пространства. Иако на летећем острву нема становника, стиче се утисак да је оно или неприметно насељено или пак спремно да буде насељено; чују се гласови и, мада се ниједно тело, ни животињско ни људско, не дâ видети, каткад промакне покоја сенка. На небеском телу влада атмосфера ишчекивања, као да судбина овог места још није испуњена, па све протиче у знаку зебње да се она никад неће ни испунити, односно у страху да ће се оне рупе које воде у празнину раширити до те мере да ће се цело острво на крају сурвати у сопствено ништавило.

Деветнаест [б]

Тај господин, који би, у складу са професијом, морао носити белу кошуљу, али је обукао фаличну, трошну и изгужвану кабаницу која га, ипак, приказује као поузданог научника, као особу склону апстрактном мишљењу и као окорелог љубитеља каталога, тај човек се бави патњом; ради у великом институту који се води као установа за проучавање брачних навика окситанских пацова, које је он, уз много труда и вештине, претворио у јединствено – пре него најпоузданије – средство за изучавање патње. Главни разлог због кога се бави патњом јесте чињеница да сâм научник, стручњак

често пати. Та патња је некад дуга, некад несносна, а неки пут брза, непредвидива и исцрпљујућа.

Студије патње, објаснио је он својим ученицима, пошто он има пробраних ученика, оних који осећају љубав према патњи, љубав која није нешто што има везе са мазохизмом него је, једноставно, испитивање сопственог понашања – елем, он је рекао да студије патње немају никакве везе с изучавањем бола. Његова истраживања, пре свега истраживања на окситанским мишевима, нису усмерена на то да умање патњу, нити да осмисле нове, метафизичке аналгетике намењене за ублажавање бола од контакта две живе регије које се међусобно искључују. Ко осећа болове може, захваљујући хемијским триковима и вештим маневрима на живчаним сплетовима, смањити њихову учесталост, и престати да болује. За онога ко пати, то није могуће. То што се истраживање патње развило из радова на пацовским супружницима окситанског порекла није случајно. Ови су мишеви оличење даљине, љубави, равнодушности, узајамног неразумевања, плодности. Господин у кабаници нема намеру да ограничи своје ученике на потрагу за нечим што не окончава патњу. Узврпољен пред публиком, с наочарима које театрално држи у руци, изјављује како је патња занимљива; затим, у једном типично лакрдијашком маниру – маниру у складу с његовом трошном кабаницом – показује таблу од имитације старог гипса која је савршено глатка и објашњава, с озбиљним изразом лица, шта је његов задатак: да одгонетне знакове који недостају на тој табли, знакове који, искључиво и безусловно, указују на патњу. Страх га је да је табла, одиста, глатка и празна.

Шездесет седам

Змај је изабрао за склониште велику пећину на уздигнутом и непроходном месту, окруженом шумама и раселинама. Сам је, као сви змајеви, и самоћа му понекад тешко пада; има поштовања према себи, али себе не воли. Зна да жеља која га је покренула и довела у ту шуму није била само његова; изгледа као да је Свет тражио једног змаја и желео га баш на том месту. Како то иначе бива код змајева, није познавао, а може бити да је већ потпуно заборавио, друге змајеве; зато је убедио себе да је нешто јединствено, нешто што је судбина одбила да створи у два примерка, пошто Свет не би трпео више од једног змаја у исто време. Хранио се бобицама, деблима и стењем; но једнога дана, кад се отиснуо чак до долине, угледао је људе. Људи уопште нису личили на њега, али било је у њима нечег чудовишног и запрепашћујућег; схватио је да говоре, што је било неочекивано откриће; пало му је чак на памет да можда верују у змајеве, јер змаја ништа толико не може да депримира колико чињеница да остатак света не верује у његово постојање. Када је покушао да им се приближи, они побегоше; стигао је једну госпођу из угледне породице и зауставио је својом великом канцом; госпођа је била преплашена, а он је, у намери да је смири, поједе. Био је искрено убеђен да ће се госпођа смирити пошто пронађе мир у његовој утроби и веровао је да ће моћи лепо да поразговарају. Но госпођа се не огласи. Можда није имала шта да каже. Змај поче чешће да силази у долину и да једе остале људе; веровао је све време да ће једењем

људи овладати њиховом способношћу говора. Научио је да одваја кости, да не једе главе и, све у свему, да се понаша како доликује, пошто је он био један добронамеран змај, склон, додуше, погрешним проценама. Иако је појео много мушкараца, жена и деце, срећу није успео да пронађе. Тако, онога дана када је угледао витеза с упереним копљем како му долази у сусрет преко поља, осети једно дубоко, драмско задовољство. Знао је он да с витезом може доћи смрт – једина која је допуштена змајевима – али је исто тако знао да друге прилике за сусрет неће бити. Змај затражи извињење од испљунутих костију што су прекривале поља и похрли у сусрет свом витезу, с једном врстом помућене радости.

Седамдесет девет

Инспектор улази у кућу у којој је почињено убиство; то је једно скромно, штавише бедно пребивалиште, и човек који га је настањивао и који је убијен није имао довољно новца да га лепо уреди. Инспектор је строг, али равнодушан човек; схвата да је догађај којим треба да се позабави озбиљно уздрмао неке појединце иако је јасно да човек који је настањивао простор ове куће није у свом окружењу имао велики број особа и да су многи кроз његов живот само протрчали. Инспектор је стрпљив и проницљив истраживач, но у овој ситуацији од помоћи ће му бити то што зна понешто о овом човеку и његовом животу, не додуше у тој мери да га назове пријатељем. Инспектор улази у кућу, пење се на врх степеништа где стоје неке ћутљиве особе, узнемирене оним што се одиграло. То би могли да буду сведоци, могао би међу њима да буде и убица, но инспектор, са држањем које одише смиреношћу и самопоуздањем, промиче не поздрављајући никога. Сад улази у стан, и на поду, у једној просторији која би се могла назвати салоном, но која није ништа друго до одраз власниковог лошег укуса, примећује леш убијеног. Лежи потрбушке, нико га није дотакао. Около стоје људи из полиције, две-три особе које су имале неке везе са човеком, који је овде живео сам: ту је жена строгог и усредсређеног погледа, расејани младић, некакав старац који делује као да му је све ово забавно. Убијени је био човек средњих година, бавио се разним пословима, вероватно сумњивим, но никада није починио неки тежи или озбиљнији преступ. Инспектор је сигуран да је тај човек умео често да прекрши закон, али га у томе никада нису открили. Зна он за неке жене са којима је овај био у контакту, за његове бурне приче и срамне тајне; имао је ортаке, саучеснике, компанионе, но за пријатеље већ није сигуран; био је то себичан и лажљив човек. Онај младић вероватно је његов син, пошто је инспектор начуо нешто о једном његовом сину; но питати за ону жену, проценио је, не би већ било пристojно. Инспектор пажљиво посматра леш; покушава да уочи све што иначе треба уочити, зна да и најситнија појединост може бити одлучујућа. Са места на ком се налази не успева да види његово лице; обилази зато око њега и ево га, сад већ проучава лице човека који је најзад убијен.

Инспектор је веома збуњен; одлучује да оде, штавише да побегне пре него што га неко не препозна, иако га нико не може видети.

Осамдесет шест

Стоји на обали мора, мирног, без иједног једра на видику. Је ли смирен? Смирен је. Мисли су му отрцане, искористи их више пута. Кад се једна од њих потпуно истроши, изгужва је и одбаци од себе равнодушно, па извуче другу. Прија му млак ваздух, мир и тишина мора. Али није море баш свуда мирно; пред њим се управо отвара вртлог; малецки је то вртлог и не прави никакву буку; ипак, необичан је. Гледа га зачуђено. Види, и полако га обузима стрепња, како се вртлог шири; ево, зауставља се; и пред очима, које гледају у чуду, у мору се отвара, ту испред њега, простор у обличју чамца. Устукне корак назад, са благим ужасом. Чамац од воде се љуљушка на води, како то иначе чине чамци кад нема ни дашка ветра. Схвати, не може да не схвати, да је тај чамац од воде, на изванредан начин, допловио на ово место због њега; то је његов чамац и он треба да се укрца. Али то није могуће; чамцем од воде се не може пловити. Потонуће само ли крочи у тај чамац. Свестан је да лаже. Његово размишљање има смисла, али о овом чамцу се не може судити разумно. Човек гледа околу, као да тражи објашњење, и примећује нешто што му је било промакло; дуж обале, море се згуснуло до те мере да се претворило у неку врсту мола, у мол од воде. Око себе види стабла, дрвеће које није био приметио: свако стабло опонаша једну људску особу, једну непомичну, усправљену особу која лењо маше рукама, може бити из љубави, мора бити из жеље да поздрави. Препознаје стабло супругу, и стабла другове што стоје позади. Али ниједно дрво га не гледа, вероватно кад се претвориш у дрво, никога ниси у стању да погледаш. Ту је и дрвеће које не препознаје, и ево, једно дрво му стоји иза леђа, и он се пита је ли то дрво пријатељ. Не усуђује се да га осмотри, верује да је то дрво у дослуху са чамцем од воде. Да није можда страх почео да попушта? Да није можда спреман да прихвати позив чамца, да пристане на наговор дрвета? Спорим кораком, одмиче напред. Чамац престаје да се љуљушка, као да прозире његове намере; пружа корак и баца се у чамац. Полако, простор у обличју чамца од воде одваја се од обале и одмиче према мору; човек се окреће како би последњи пут осмотрио стабла; било би лепо да их препозна, али одвећ је далеко, и за који тренутак неће више бити дрвећа на обали, неће више бити обале, само пловидба морем у чамцу од воде.

Деведесет један

Испружен на кревету, средовечни човек увиђа да је апсолутно незадовољан собом. Водио је уредан живот, јео је, празнио се, спавао, могло би се рећи и да је радио; па где је, пита се, дрхтај који даје смисао животу, епифанија, кеноза – он не зна шта је то кеноза – потрес, откровење? То је, у прихватљивим границама, дебелушкаст човек, по природи инертан, што значи да не би требало да жали за пропуштеним трагедијама; али он је, истину говорећи, фанатични заљубљеник у трагедије, и зато га дубоко вређа чињеница да му се у животу ништа, сем уобичајених смртних случајева, бракова или пресељења пријатеља, није десило. Мисли да га Бог запоставља, или потцењује, по свему судећи само зато што није добро обавештен, или можда због тога што не

постоји, мада му ово последње изгледа као јефтин изговор, јер кад је неко Бог, ипак би морао да постоји. За какво узбуђење је прикраћен, шта га то дели од гомиле других којима су се указивали толики анђели и раскошно обасјани свеци у позадини? Шта да учини да привуче пажњу једног анђела: да стави хлеба на прозорску даску, као што се ради са врапцима, да да, са врапцима? Господина нервирају анђели и, ма колико се трудио да их не увреди, покушава да им стави до знања како је веома, веома разочаран. Пада му на памет да је чињење грехова био и остао најбољи начин да се привуче пажња виших бића. Али којих грехова? Најједноставније би било са женама, али он је свестан да починити прави грех са женом, уздрмати темеље друштва и вере, јесте ствар која захтева труд, систематичност, залагање и набусит став; другим речима, прегнуће и зној; притом, јасно му је да даље од брака не би догурао, а брак се не убраја ни у ситне грехове. Нека не траже од њега да убије, једанпут га је на мртво име пребио шестогодишњи дечак кога је био учтиво замолио да га не гађа каменицама у потиљак. Крађа се учи док си мали, у овим годинама завршио би у затвору због кесе јабука. Да је свештеник, проповедао би неку јерес, ствар која се тиче Неба, али овако као обичан појединац, без теолошког педигреа, шта је он уопште кадар да учини? Уосталом, како би знао да ли је прави јеретик? У том тренутку, примећује правог правца тог анђела, огромних димензија, како пролази испред прозора; хитро се баца на прозор како би стигао да види улазак анђела у кућу суседа који је давно, у неспретном али сажаљења достојном покушају да започне нов живот, убио супругу и љубавницу. Анђеоло држи у руци кутију гумених бомбона, и смеје се.

Деведесет три

Прерано оћелавели господин и ћурка се сретну, и учтиво поздраве. Не би он сваку ћурку поздравио, али ова ће у догледно време по свему судећи бити правни саветник, те има сва права да буде поздрављена. Ћурка успут среће зебру, али је не поздравља; иако могућности развоја каријере у овом граду има напретек, зебре нису одмакле даље од првог степена стручне спреме. Има зебри у робним кућама, но оне не комуницирају с јавношћу, јер су благе нарави, да не кажемо испразне. Прве реформе закона о изједначавању животиња и особа са статусом грађана нису могле да прођу без трзавица. Требало је, пре свега, озваничити одлуку да се одређене животиње више не једу. Неприхватљиво је, наиме, да једног грађанина са правом гласа, па макар и активним, испече у рерни и поједе други грађанин. После бројних расправа, одлучише да се пилићима одузме право гласа, под изговором да они немају утврђено презиме и стално место боравка, тако да су њих други могли да једу. О ћуркама се није дуго расправљало, зато што ћурке имају много достојанства и знају како да буду цењене. Остале животиње, које се по правилу не једу, као вукови, нису се могле ни убијати. Вукови су били прилично ретки, и понашали су се тако уздржано да им је дата дозвола за управљање камионима. Сад примећујемо како се прерано оћелавели господин зауставља да љубазно поразговара са жирафом: жирафе су круна експеримента, па није немогуће да њих ускоро приме у јавне службе. Међутим, прави проблем јесте

теолошки. Наиме, наук разрешења, рецимо, дрекаваца сукобљава се, неминовно, са комплетном теоријом оклопника о греху. Не постоји пакао за крокодиле, као ни рај за лабуде музиканте. Покушаји да се дође до компромиса за сада нису дали резултате: теолошке дебате о представи Створитеља не могу да прођу без свађе; ипак, не треба заборавити иницијативу групе ирениста – њени чланови су ћелави господин, два пингвина са левице и независна жирафа – који би за грб божанства изабрали профил једног диносауруса биљождера.

Град (ф. 5)

У граду се брига о телима преминулих поверава појединим грађанима који су познати као „мртваци“. Тако се у сваком погледу и понашају, као мртваци; наиме, не једу, не спавају, не спарују се, не рађају; између сахрана седе шћућурени дуж дугачког зида, полуголи, спуштеног погледа, иако нису замишљени, и не проговарају ни речи. На том месту чекају да их неко обавести о смртном случају, и да им каже куда да се упуте да преузму леш. Онај ко их обавештава је један ученик мртац, то јест неко ко се ликом још увек није стопио с овим сојем копача званим „мртваци“; ход му је, међутим, већ несигуран, очи неприродно сјајне, глас пискав и неуједначен. Кад стигне обавештење, одређени мртваци устану, па се ћутећи упуте према згради која им је показана и која је, пошто мртваци не знају да читају, а и да знају не би им вредело јер би сами себи то забранили да учине, обележена великом упаљеном бакљом постављеном на улазу. Стан у коме се налази леш увек је празан, без трага намештаја, и леш се налази у једној, било којој, од просторија, положен на земљу, по правилу долично обучен и по потреби снабдевен, због кратковидости односно далековидости, наочарима. Када је реч о лешевима, појава која завређује пажњу је то што нико од њих не одговара ниједној особи која живи или која је бар некад живела у том граду. Мртваци не постављају питања, штавише немају ни могућности да тако нешто учине; у близини леша, у сваком случају, нема никога коме би поставили питање. Положе леш на носила и одвуку их иза зида; шта се потом дешава, нико не зна, и може бити да се, као што се свуда ради, лешеве само склањају од погледа других, или се пак одгајају да постану мртваци. Питање је ко су уопште били дотични лешеве, да ли су били живи пре него што су постали такви; није немогуће, премда није вероватно: чини се да град производи лешеве, као што његове творнице израђују артикле за потребе живих. Тачније, град их излучује, нађу се одједном у некој кући, па с обзиром на пословичну резервисаност становника остаје непознаница да ли се тако нешто може одиграти у било којој кући, или у граду, једноставно, постоје одређене, наменски грађене куће, пројектоване за израду лешева. Ово последње би, нема сумње, објаснило лакоћу с којом мртваци проналазе пут који им је описао у општим цртама ученик мртац.

(Приређено и с италијанској превео Александар Косић)